

**ЦЕНТРАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ АПН
УКРАЇНИ**

КОЧУБЕЙ ТЕТЯНА ДМИТРІВНА

УДК 37 (09) (477)

**Філософія дитинства в педагогічній спадщині
В.О.Сухомлинського**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України
Кузь Володимир Григорович,

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, ректор

- Офіційні опоненти** – доктор філософських наук, професор, дійсний член АПН України
Зязюн Іван Андрійович,
Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, директор
- кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Антонець Михайло Якович,
Інститут педагогіки АПН України, докторант
- Провідна установа** – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, кафедра теорії та історії педагогіки,
Міністерство освіти і науки України, м. Київ

Захист відбудеться “31” січня 2002 р. о 14 годині, на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.455.01 у Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти АПН України (04053, м.Київ–53, вул. Артема, 52 д).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України (04053, м.Київ–53, вул. Артема, 52 д).

Автореферат розіслано 29 грудня 2001 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.С.Снісаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Проблема дитинства у системі сучасного наукового знання стала доміантною. Унікальність феномена дитинства створює йому особливе значення як об'єкта наукового дослідження.

Нині глобальними тенденціями розвитку українського суспільства є перегляд світоглядних позицій, поглядів на місце людини у суспільному житті та переоцінка цілей освіти й виховання. Соціум, в якому перебуває особистість, постійно змінюється, тому людина має прагнути до повної самореалізації своєї особистості (В.Андрущенко, І.Бех, С.Гончаренко, Г.Єльнікова, В.Кузь, Ю.Мальований, В.Паламарчук, О.Сухомлинська, М.Ярмаченко). Відтак і проблема дитини та дитинства у педагогіці й філософії не може бути вирішена без чіткого уявлення про сутність дитини, дитинства та сенс періоду дитинства у вихованні людини (А.Аверін, Н.Бібік, М.Євтух, В.Кудрявцев, В.Лімонченко, В.Нестеренко, В.Пікельна, О.Савченко, В.Шадріков).

Ряд важливих директивних документів, прийнятих останнім часом в Україні, на основі яких здійснюється реформування освіти, накреслили глобальні зміни в системі національної освіти. Зокрема, Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ ст. передбачено, що головне завдання школи полягає у забезпеченні умов для розквіту кожної особистості, збереженні й зміцненні здоров'я вихованців, керуючись при цьому ідеями самоцінності дитинства. Відтак великий інтерес для нашого дослідження становили праці Л.Даниленко,

Г.Дмитренко, В.Маслова, В.Олійника, О.Снісаренко.

Дослідження філософії дитинства та дитини як носія дитинства є новим напрямком філософсько-педагогічних учень. Як відзначають А.Богущ, В.Кремень, Е.Рибінський, специфіка дитинства мало вивчена, не існує науки про дитину та дитинство як самостійної галузі знань. Хоча існує ряд наук, які розглядають дитину з різних позицій. Тому створення цілісної концепції дитинства, науки про дитину, яка синтезувала б усі ці аспекти, і дало б педагогам змогу будувати адекватні моделі навчально-виховного процесу на основі філософсько-педагогічної концепції про дитинство та дитину, беручи до уваги її внутрішній світ, інтереси, потреби, по-філософськи осмислити загадковість її долі, призначення у житті. На нашу думку, реалізація такого підходу можлива лише за умови визнання категорії дитинства як цінності.

Педагогіку як науку про виховання, підґрунтям якої є цілісне наукове уявлення про дитинство і дитину розглядав видатний педагог-гуманіст В.О.Сухомлинський. Тому звернення саме до його спадщини дозволяє окреслити чіткі орієнтири розвитку освіти ХХІ століття, спрямованої на формування творчої особистості через індивідуальний підхід до кожного учня, розвиток його нахилів та умінь. Ті парадигми, які пропагував В.О.Сухомлинський – це своєрідний прообраз не тільки системи освіти, яку він намагався збудувати, але й того суспільства, в якому ми прагнемо жити в майбутньому.

Запропоновані ним ідеї філософії дитинства базувалися на наукових наробках відомих психологів (Л.Виготський, П.Зінченко, Г.Костюк, О.Леонтьєв, Ж.Піаже, С.Рубінштейн), фізіологів (І.Павлов, І.Сеченов).

Педагогу-мислителю вдалося створити універсальну для ХХ техногенного століття концепцію навчання, виховання та розвитку дитини. Прагнення обумовити цілісність і значущість дитинства були головним творчим рушієм наукової та педагогічної діяльності вченого. Педагогічна концепція В.Сухомлинського поклала початок новій філософії взаємин у системах “учитель-учень”, “дорослий-дитина”, накреслила домінуючі завдання дошкільної й шкільної підсистем – навчити дитину мислити, навчити її жити, створити умови для її самореалізації. Вирішення глобальних проблем освіти III тисячоліття педагоги багатьох країн пов'язують, зокрема, і з його гуманістичною педагогікою.

В історії педагогічної та філософської думки різних проблем філософії дитинства торкалися Арістотель, Демокрит, А.Дістервег, М.Квінтіліан, Я.Коменський, Я.Корчак, А.Макаренко, Р.Оуен, Й.Песталоцці, Е.Роттердамський, Ж.Руссо, Г.Сковорода, Л.Толстой, К.Ушинський, І.Франко, П.Юркевич та ін. Їхні прогресивні погляди мали значний вплив на розвиток ідеї філософії дитинства В.О.Сухомлинським.

Творча спадщина В.Сухомлинського привертає й буде привертати до себе увагу ще не одного покоління науковців у галузі педагогіки, а останнім часом і філософії (І.Зязюн, Н.Карпова, Є.Родчанін, Л.Сіднев). Його творчий доробок носить різноплановий, багатоаспектний характер. Це наглядно проявляється в публікаціях про нього і в дослідженнях його науково-педагогічної діяльності, зокрема, у дослідженнях науковців і працівників освіти з досвіду роботи В.Сухомлинського (Е.Андреева, М.Антонець, І.Антонова, Н.Антонова, Р.Атоян, Є.Березняк, І.Бех, Л.Бондар, А.Борисовський, М.Боришевський, В.Бутенко, В.Василенко, В.Вашуленко, В.Волошина, О.Дзевєрін, Н.Кодак, М.Красовицький, В.Кремень, М.Кузін, М.Любицина, Б.Наумов, І.Остапйовський, Л.Петрук, І.Печенікова, А.Розенберг, О.Савченко, Т.Самсонова, М.Сметанський, О.Солодухова, О.Сухомлинська, Т.Сущенко, Д.Стельмухов, Г.Філонов, В.Хайруліна, Г.Щукіна, М.Ярмаченко).

Ідеї гуманістичної педагогіки В.Сухомлинського знайшли своє продовження в наукових працях зарубіжних педагогів – М.Біблюка, І.Леві (Польща), М.Богуславського, І.Валєєва, Г.Волкова, М.Мухіна (Росія), Е.Гартмана, У.Грош, В.Гюнтера, В.Іфферта, Р.Штайник

(Німеччина), М.Дмитрієва, Т.Когачевської (Білорусь), Дж.Зайди, А.Кокерілля (Австралія), Ван Гао, Сао Су, Бі Шуджі, Тан Чіці (Китай), Д.Маргуліса, Л.Мілкова (Болгарія), Л.Федорової (Республіка Саха, Якутія), Х.Франгоса (Греція).

Педагогічна спадщина В.Сухомлинського стала об'єктом дослідження докторантів, аспірантів наукової лабораторії “В.О.Сухомлинський і школа ХХІ століття” при Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, очолюваної В.Кузем. Результатом її діяльності є захищені кандидатські дисертації (Н.Безлюдна, Г.Бондаренко, Л.Ткачук).

Аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури дає підстави для висновку, що ніхто до В.Сухомлинського не розглядав категорію дитинства в її цілісності; дослідження проблеми філософії дитинства у спадщині відомого вченого становить великий інтерес для педагогічної науки в цілому; сучасні потреби України засвідчують, що досвід В.Сухомлинського може мати непересічне значення для становлення українського шкільництва; у сучасній педагогічній та філософській науці до цього часу не існує дослідження, в якому б дитинство розглядали цілісно.

Усе це доводить актуальність і недостатню обґрунтованість феномена “дитинство” як педагогічної категорії і відповідно обумовило вибір теми дослідження – “Філософія дитинства в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з планом роботи наукової лабораторії “В.О.Сухомлинський і школа ХХІ століття” Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, діяльність якої координується АПН України. Тему дослідження затверджено вченою радою університету (29 грудня 1998 року, протокол № 5), узгоджено у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки й психології АПН України (7 квітня 1999 року, протокол № 4).

Об'єкт дослідження – педагогічна спадщина В.Сухомлинського.

Предмет дослідження – педагогічний аспект феномена дитинство у творчій спадщині В.Сухомлинського.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати ідеї філософії дитинства у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського й показати їх значення для розвитку сучасної педагогічної науки; розкрити сутність та характерні ознаки дитинства.

Завдання дослідження:

1. Вивчити й проаналізувати стан розробленості проблеми у філософській, психологічній, педагогічній науковій літературі з метою узагальнення змістового навантаження категорії “дитинство” та особливостей сучасного філософсько-педагогічного знання про дитинство й дитину.
2. Проаналізувати історію розвитку ідеї дитинства у філософських та педагогічних системах.
3. Дослідити проблему періодизації дитинства та показати її роль у побудові педагогічного процесу.
4. Розкрити новаторські ідеї В.Сухомлинського щодо феномена дитинства, визначення його сутнісно-цільових ознак та показати значення результатів дослідження для сучасної педагогічної науки.
5. Висвітлити шляхи творчого використання доробку В.Сухомлинського у практиці роботи сучасної школи в аспекті досліджуваної теми.

Методологічно-теоретичну основу дослідження становлять Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття), Програма “Україна - 2010” (проект), Конвенція про права дитини, Національна програма “Діти України”; теоретичні положення державних документів та наукових праць учених про реформування системи освіти; концептуальні

положення про роль і місце досвіду минулого в розвитку наукових знань; вихідні науково-філософські й педагогічні принципи філософії щодо розвитку особистості, природної сутності людини, її задатків, сенсу періоду дитинства у становленні особистості; ключові положення педагогічних теорій навчання і виховання; філософські та психолого-педагогічні положення про людську особистість, її духовність як провідну рису світогляду; гуманістичні принципи розвитку людини, які стверджують значущість і цінність кожної особистості; діалектичний підхід до розвитку теорії дитинства; результати конкретно-наукового вивчення феномена дитинства вченими в галузі людинознавчих наук; системний підхід як різнобічний та багаторівневий спосіб аналізу досліджуваної педагогічної дійсності; основні положення сучасної теорії дитинства.

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс загальнонаукових **методів дослідження**, які взаємодоповнювали один одного і забезпечили можливість комплексного підходу до предмета дослідження:

- **теоретичних**: теоретико-порівняльний аналіз філософської, психолого-педагогічної наукової літератури, періодичних видань сприяв окресленню вектора дослідження, визначення його етапів, формулюванню завдань; узагальнення теоретичних положень науковців, вчителів-практиків з досліджуваної проблеми; систематизація дослідження в галузі людинознавчих наук із визначеної теми;

- **емпіричних**: метод ретроспективного аналізу філософської й педагогічної думки уможливив дослідити історико-педагогічні джерела поглядів В.Сухомлинського; аналіз змісту педагогічної документації та результатів діяльності Павлиської ЗОШ, очолюваної В.Сухомлинським, інших архівних матеріалів дав можливість досягти мети дослідження; методи: обсерваційний (спостереження), емпірично-діагностичний (бесіди з учителями, батьками, дітьми, анкетування учнів і студентів), прогностичний (моделювання) та праксиметричний (аналіз передового педагогічного досвіду) сприяли вирішенню поставлених завдань.

Джерела дослідження: філософська, педагогічна, психологічна література, сучасні наукові дослідження з даної проблеми; науково-педагогічні праці, художні твори В.Сухомлинського, рукописні та інші архівні матеріали, документи фонду відомого вченого у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАОВ України) і Державного педагогічно-меморіального музею В.Сухомлинського (с.Павлиш Онуфріївського району Кіровоградської області); матеріали I–VII Всеукраїнських педагогічних читань “Василь Сухомлинський і сучасність”, книги, статті, спогади про життя і педагогічну діяльність В.Сухомлинського, дисертації, присвячені різним аспектам дослідження педагогічної спадщини педагога-вченого; передовий досвід вчителів з досліджуваної проблеми.

Дослідження здійснювалося протягом 1998-2001 рр. і охоплювало три етапи:

На першому етапі (1998-1999 рр.) здійснено аналіз наукових праць із метою вивчення стану досліджуваної проблеми, визначалися й конкретизувалися об'єкт, предмет, основні напрями дослідження, уточнялися завдання та методи дослідження.

На другому етапі (1999-2000 рр.) здійснювався теоретичний аналіз наукової літератури; вивчалися й узагальнювалися архівні матеріали, проводилися спостереження, анкетування учнів та студентів.

На третьому етапі (2000-2001 рр.) узагальнювався й систематизувався матеріал, результати анкетування, формулювалися висновки, оформлялася робота.

Полігоном досліджень виступали загальноосвітні школи міста Умані, Уманського району (с.Кочубіївка), Корсунь-Шевченківського району (с.Сахнівка, с.Стецівка) Черкаської області. Дослідною роботою було охоплено 235 дітей молодшого шкільного віку, 248 студентів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше зроблена спроба дати визначення поняття “філософія дитинства”; подальший розвиток дістали філософські аспекти педагогічних поглядів педагога-мислителя на природу дитини, процес її навчання й виховання; обґрунтовано важливість періоду дитинства для розвитку нервової системи, мислення дитини та формування її свідомості; розроблено моделі розвитку дитини, школи як екологічного середовища дитинства за В.Сухомлинським; вироблено загальний підхід до педагогічної спадщини педагога як системи, системотворним елементом якої виступає дитинство як суб’єкт педагогічної дії та середовище, в якому доводиться працювати вчителю; у науковий обіг введено маловідомі архівні матеріали, які збагачують сутність досліджуваної проблеми.

Теоретична значущість дослідження полягає у цілісному обґрунтуванні категорії дитинства у творчій спадщині та досвіді роботи В.Сухомлинського, виявленні й вищлененні сутнісно-цільових ознак та характерних рис дитинства, розкритті поглядів В.Сухомлинського на природу дитини, процес її навчання й виховання, висвітленні тенденції розвитку ідеї філософії дитинства у передовому педагогічному досвіді.

Практична значущість. Результати проведеного дослідження можуть бути використані в теорії й практиці навчання і виховання; навчально-виховному процесі педагогічних закладів під час читання курсів історії педагогіки, різних спецкурсів та проведенні спецсеминарів; у лекційно-методичній роботі з учителями початкових класів, вихователями дошкільних та спеціальних навчально-виховних закладів з батьками.

Вірогідність одержаних результатів забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних теоретичних положень, застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних об’єкту, предмету, меті й завданням дисертаційного дослідження, а також опорою на об’єктивний історичний філософсько-педагогічний аналіз наукових, документальних, архівних та інших джерел із проблеми дослідження, новітні досягнення філософської, психологічної та педагогічної науки з окресленої проблеми.

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на V (Кіровоград, 1998), VI (Харків, 1999) Всеукраїнських читаннях “Василь Сухомлинський і сучасність”, Міжнародних науково-практичних конференціях (Москва, 1998; Кіровоград, 1998; Слов’янськ, 1999; Чернівці, 1999); Всеукраїнських науково-практичних конференціях (Умань, 1999, 2000); методологічному семінарі (Київ /АПН України/, 2000), звітних наукових конференціях кафедр університету (Умань, 1998, 1999, 2000, 2001); виїзному засіданні АПН України і лабораторії “В.О.Сухомлинський і школа ХХІ ст.” (Умань, 1999), засіданнях лабораторії “В.О.Сухомлинський і школа ХХІ ст.” при Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (Умань, 1998, 1999, 2000, 2001).

Публікації. Результати дослідження відображені у 14 одноосібних працях дисертанта: 6 – у виданнях, затверджених ВАК України як наукові видання для висвітлення основного змісту дисертаційного дослідження; 8 – в інших виданнях.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (474 найменування), додатків (17 стор.). Загальний обсяг дисертації 270 стор. З них: 216 сторінок основної частини. У роботі наведено 6 таблиць, 1 рисунок, 6 схем, 1 графік.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність проблеми й вибір теми дослідження, окреслено об’єкт, предмет, мету, завдання, методологічну основу, визначено етапи, наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження, відображено апробацію одержаних результатів.

У **першому розділі** “Сутнісно-цільові ознаки дитинства” здійснено методологічний та

змістовий аналіз категорії дитинства, зроблена спроба дати визначення поняття “філософія дитинства”, досліджено історичний розвиток ідеї дитинства у філософських та педагогічних системах, висвітлено різні підходи до проблеми періодизації дитинства у людинознавчих науках та показано їх місце й роль у системі навчання і виховання дитини, доведено, що проблема філософії дитинства не досліджувалася у вітчизняній філософській та педагогічній думці.

Здійснений аналіз філософського, педагогічного, психологічного та соціологічного трактування категорії дитинства дав підстави для висновку, що дефініція “дитинство”, як узагальнюючий термін, використовується широко і багатоаспектно. Це зумовлено тим, що “дитинство” як абстракція має кілька визначень, які суттєво відрізняються одне від одного за змістом, але разом дають цілісне розуміння категорії “дитинство”.

Виявлено, що дитинство як філософський феномен – ніщо за своєю суттю, воно ніяке, не має константної форми, виступає мірою можливостей людини. Воно є тією основою, яка закладається у житті людини, формує її як особистість, а в подальшому лише розгортається. Смісл дитинства полягає у виконанні ним певного завдання.

З точки зору сучасної психолого-педагогічної науки дитинство виступає самоцінним періодом, а не підготовкою дитини до життя, зберігає розвиваючу тенденцію (І.Бех, О.Леонт'єв, Л.Божович, О.Савченко), тобто дитинство – це не “застиглий вік”, а цікаве, насичене бурхливе життя, вік безтурботної радості, казки, гри, фантазії, райдужного пізнання світу, виступає джерелом життєвого ідеалу (Ш.Амонашвілі, В.Сухомлинський).

Показано роль і місце педологічних досліджень (П.Блонський, Г.Ващенко, Л.Виготський, С.Лозинський, Г.Россолімо, І.Сікорський, С.Холл та ін.) у розвитку проблеми дитинства. Педологія як наука, у свій час, створила єдину концепцію розвитку дитини, акцентувавши головну увагу на якісних змінах у її діяльності на кожному етапі становлення. З цих же позицій розглядалася проблема навчання й виховання, тобто знання про дитину давали можливість проектувати навчально-виховний процес.

В останні роки у науковій літературі набувають розвитку окремі аспекти дитинства в антропологічних дослідженнях (Б.Бім-Бад, Б.Головко, Л.Кулішова, В.Шубінський) та в дослідженнях у галузі філософії освіти (Л.Ваховський, В.Возняк, В.Горшков, В.Корженко, В.Кремень, В.Лутай, М.Михальченко, В.Пазенок, В.Скуратівський, Л.Соколова, Г.Філіпчук, В.Шадриков, П.Щедровицький).

У ході дослідження встановлено, що дитинство – динамічна система, на яку впливає не тільки загальна культура суспільства, але й педагогічна. Воно виступає періодом інтенсивного впливу дорослих на дітей через інститут сімейного виховання та інститути соціальної системи навчання і виховання дитини, періодом адаптації індивіда до життя, оволодіння ним соціальними нормами.

Характеризуються різні підходи до дослідження проблеми дитинства. Ряд учених (Ю.Громико, В.Давидов, Д.Ельконін, В.Кремень, В.Кудрявцев) розглядають дитинство як складне та багатогранне соціокультурне явище, глобальний культурно-історичний феномен. Виявлено, що у науковій літературі (В.Кудрявцев) співіснують дві позиції щодо соціально-історичної природи дитинства: 1) дитинство – похідна суспільно-історичного розвитку, а освіта відповідно – соціально-екологічна ніша для тиражування колективного досвіду дорослих. При такому підході освіта й становлення свідомості особистості дитини – це не тільки моделювання “історії духу”, минулого, але й форма її поступального продовження, творчого розвитку; 2) дитинство – як історичний феномен. З цього твердження витікає визнання унікальної та самобутньої функції дитинства в соціокультурних процесах, його представлення в якості першотворення людської історії. Духовний розвиток дитини при такому підході розглядається як “особлива форма культурної творчості”, як механізм, який реалізує наступність і поступовість в історичному розвитку культури. Тобто

культуротворча функція дитинства проявляється у породженні дітьми історично нових універсальних здібностей, нових форм діяльного відношення до світу, нових образів культури в міру освоєння креативного (творчого) потенціалу людства. Цей факт дав змогу В.Кудрявцеву (1998) ввести у науковий обіг категорію “розвинуте дитинство” (мається на увазі в історичному плані), яку він пов'язав із культуротворчою функцією.

Функція освіти при такому підході полягає в проектуванні сутнісної культуротворчої функції розвитку дитинства. Звідси, як наслідок, витікає, що освіта повинна бути тільки розвивальною.

Встановлено, що розвиток проблеми українського дитинознавства та вплив етнопедагогіки на формування особистості, пов'язаний з іменами З.Болторович, Г.Виноградова, Н.Заглади, О.Капіци, Г.Кловак, Я.Кузьмів, Н.Побірченко, Н.Сивачук, М.Стельмаховича, В.Струманського. Виявлено основні завдання, які висувалися перед народним вихованням: дати дитині повноцінне, наповнене змістом життя, передати накопичений власний життєвий досвід і збережені традиції роду, щоб полегшити її перехід до самостійного життя. Відзначено, що першими природними вихователями виступали члени сім'ї, родини, де провідна роль відводилася материнській школі. Накопичені народною педагогікою знання про таємниці душі дитини, її духовний світ мають лягти в основу науки про дитинство.

У процесі дослідження нами виявлено, що в науці існують два протилежних погляди на дитинство:

1. Дитинство – це формуючий період, в якому на багато років уперед закладаються основні риси особистості (така думка домінантна у педагогічній концепції В.О.Сухомлинського).
2. Дитинство – це перехідна фаза, від якої звільняються у ході розвитку і яка не залишає помітних слідів у наступних періодах життя людини.

Результати проведеного нами у формі анкетування дослідження серед студентів I – IV курсів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини свідчать: 56,6% респондентів вважають дитинство формуючим періодом; 5,6 % - перехідною фазою свого життя, яка не залишила помітних слідів у подальшому; 36,4 % - особливим і неповторним способом життя людини; 2,1% - притримуються інших думок (0,7% - вважає дитинство періодом пізнання і самопізнання; 0,7% - чорно-білою смугою свого життя; 0,7% - висловили думку, що їх дитинство ще продовжується). На думку 62% респондентів (дітей 9-10 років), дитинство - це роки навчання й виховання, тобто формуючий період; 23,8 % – особливий спосіб життя (веселий, казковий, святковий, прекрасний, чудовий), в якому значне місце займає казка, гра; 7,9% - особливий спосіб життя й роки навчання; 1,6% – роки навчання й розквіту; 4,8% – не визначилися.

Доведено, що основні особливості ранніх етапів онтогенезу знаходять своє відображення і на пізніших ступенях розвитку людини. Особливості розвитку немовляти вказують на особливості формування характеру і навіть риси поведінки в наступні, більш зрілі роки.

На основі здійсненого методологічного та змістового аналізу трактування понять “філософія” й “дитинство” провідними педагогами й філософами ми дозволили собі зробити висновок, що дефініція **“філософія дитинства”** – це синтез філософії й педагогіки, який утворює напрямок філософсько-педагогічних знань про дитинство й дитину.

Предметом його дослідження є дитинство як особливий стан та спосіб буття дитини, природа дитини, особливості пізнання, сприйняття, мислення, формування світогляду у дитячі роки з метою врахування їх у системі навчання та виховання.

У другому розділі “Філософське осмислення дитинства у педагогічній концепції В.О.Сухомлинського” розкрито розвиток ідеї філософії дитинства в наукових працях та практичному досвіді педагога з Павлиша, висвітлено гуманістичні погляди педагога-мислителя на природу дитини, досліджено та обґрунтовано важливість періоду

дитинства для розвитку нервової системи, мислення та формування світогляду дитини, зацентровано увагу на особливостях процесів сприйняття, пізнання та самопізнання у дитинстві.

Аналіз праць В.Сухомлинського й досвіду роботи керованої ним школи дав можливість стверджувати, що на відміну від багатьох науковців (педагогів, психологів, філософів), він як практик, у першу чергу, і теоретик розглядав дитинство як єдину багатогранну систему, яка визначає початковий етап становлення особистості і проявляється у таких п'яти вимірах: 1) *дитинство як віковий період життя людини*; 2) *дитинство як особливий, неповторний, своєрідний світ та спосіб буття дитини у ньому*; 3) *дитинство (світ дитинства) як сукупність дітей певного віку*; 4) *дитинство як світ відносин дорослих і дітей*; 5) *дитинство як середовище, в якому доводиться працювати вчителю. Таким екологічним середовищем дитинства виступала школа*. Щоб навчально-виховний процес у школі давав позитивні результати, всі п'ять вимірів повинні братися як одне ціле.

На підставі викладеного ми дійшли висновку, що до В.Сухомлинського у такій цілісності теорію дитинства по суті ніхто не розвивав. Багато вчених, які займалися даною проблемою, досліджували одну із граней дитинства. Тому саме такий підхід сільського педагога-практика до названої проблеми є дуже цінним.

Активне дослідження В.О.Сухомлинським дитинства як вікового періоду протягом багатьох років дало змогу визначити об'єктивну характеристику вікових особливостей школярів. На підставі існуючих у психолого-педагогічних науках схем вікових періодизацій онтогенезу дитини він виділяє три великі періоди: дитинство, отрочество, юність. Ці періоди відповідно до педагогічної періодизації він поділяє за родом діяльності на групи: дошкільний, молодший шкільний, середній шкільний та старший шкільний вік. Павлиський педагог зробив глибокий аналіз кожного вікового періоду дитини, її психофізіологічних особливостей, дав поради щодо навчання й виховання дітей кожного з указаних вікових періодів.

Дитинство як дитячий світ за В.Сухомлинським – це первинна реальність буття людини, її первинний життєвий світ. Первинність його витікає з того, що він становить вихідну цілісність реальності, першопочатковість буття людини, початок іншого великого світу. Дитячий світ включає в себе два світи – зовнішній, тобто той, який вбирає особистість із її своєрідністю, неповторністю та індивідуальністю, і внутрішній – той, що відображає особистісні якості та цінності об'єктивної реальності. Тобто під поняттям “дитячий світ” В.Сухомлинський розумів психологічно перероблений дитиною реальний світ її життя. Він яскравий і неповторний, як сама природа дитини. Адже з усіма явищами навколишнього світу дитина зустрічається вперше. Для неї все нове, через те добро й зло, красиве й потворне вона сприймає крізь призму власних переживань. Дитячий світ – система динамічна, тому що кожна дитина своєрідна, володіє власним ступенем насиченості світу подіями, враженнями, переживаннями, роздумами, формуванням духовно-моральних якостей. Через те і реальний (наявний) світ кожна дитина сприймає по-різному, під особистісним кутом зору.

Розглядаючи дитинство як сукупність дітей, В.Сухомлинський наголошував, що світ дитинства відмінний від світу дорослих, бо дитина - якісно своєрідна істота. Нами вичленено основні категоріальні конструкції, що притаманні дитинству як сукупності дітей, це – дитячий вимір часу, дитяче ставлення до світу, дитяче пізнання й самопізнання, дитяче сприймання світу, дитяча реакція на оточуючий світ. Характерною особливістю дитинства є те, що – це світ відкриттів, пригод, прилучення до нового, невідомого, таємничого (казка, фантазія, видумка).

Особливе місце у педагогічній концепції В.Сухомлинського відведено дитині. Тому для цілісного філософського розуміння сутності дитини у спадщині педагога-мислителя важливе значення мало з'ясування ролі таких трьох факторів, як спадковість, середовище, виховання.

Їх можна об'єднати у дві групи – біологічні та соціальні, яким відповідають певні стадії розвитку дитини: вік новонародженості, немовлятства, ранній вік, дошкільний, молодший шкільний, підлітковий, юнацький, що тотожні дитинству, отрочтву, юності. Адекватно до стадій розвитку дитини діють соціальні інститути навчання й виховання (схема 1): сім'я (родина), дошкільна установа, школа (або навчально-виховний комплекс “дитячий садок-школа”).

Виявлено, що розвиток дитини В.Сухомлинський розглядав як єдину багатовимірну систему. На його думку, розвиток відбувається у декількох напрямках: фізичному, психічному, інтелектуальному, естетичному. Доповнюючи один одного, згадані напрямки утворюють гармонійну цілісність.

Встановлено, що введені у структуру педагогічної науки педагогом-новатором дефініції “дитинство нервової системи” та “дитинство мислення” базувалися на багаторічних спостереженнях, проведених В.Сухомлинським у ході природного експерименту. Як показало дослідження, у дитинстві велика пластичність мозку. Про це свідчить той факт, що у Павлівській школі дітей із заниженою здатністю до навчання не віддавали у спеціальні школи, а навчали разом з іншими школярами. Працюючи директором школи, В.Сухомлинський знаходив час, щоб займатися розвитком таких дітей і

Схема 1

Модель розвитку дитини
(розроблена дисертантом)

досягав при цьому неймовірних результатів. Це дало йому змогу зробити висновок, що, по-перше, у дитячому віці не обов'язково розраховувати на природний хід подій – функції мозку можна й потрібно цілеспрямовано розвивати, враховуючи його пластичність та потенційні можливості; по-друге, велика тривалість дитинства у людини (у порівнянні з іншими представниками тваринного світу) розширює можливості для навчання й виховання, розвитку й зміцнення нервової системи, що забезпечує її життєдіяльність. Нами запропонована модель розвитку нервової системи та розумових здібностей у дитинстві за В.Сухомлинським. У період “дитинства нервової системи” для дитини важливі вправлення в активній діяльності через гру, живе сприймання, спостереження, споглядання. Для періоду “дитинства мислення”, який тісно пов'язаний з періодом “дитинства нервової системи” характерним є бачення предметів, явищ, живих образів через фантазію, уяву, казку.

Доведено, що **дитинство** видатний педагог розглядав як першооснову людини, відліковий початок її життя. Воно має свої виміри краси, добра й зла, свій вимір і своє сприйняття часу, свою емоційну й моральну реакцію на навколишню дійсність, свою особливість мислення. Характерними рисами його є безпосередність, відкритість світові, гнучкість можливостей і форм, велика пластичність, що відкриває можливості для інтенсивного навчання й виховання. Дитинство – найбільш насичений період, заповнений подіями, враженнями, постійним удосконаленням і ростом.

У **третьому розділі** нашої розвідки – “Забезпечення шкільною системою освіти умов для розвитку дитинства” розкрито авторську систему педагога-новатора, щодо забезпечення сприятливого екологічного середовища дитинства, середовища щасливого життя дитини, представлену дисертантом у вигляді моделі; висвітлено можливості втілення ідей філософії дитинства у практику діяльності сучасних сільських шкіл (Сахнівська ЗОШ, Стецівська ЗОШ, Павлівська ЗОШ) та сучасні теоретичні педагогічні системи (Ш.Амонашвілі). Висвітлений досвід роботи шкіл підтверджує доцільність і високу ефективність використання педагогічної спадщини В.Сухомлинського в розвитку сучасної освіти.

Аналіз архівних матеріалів, пов'язаних із діяльністю Павлівської школи, дає підстави для висновку, що її педагогічний колектив знаходився у постійному пошуку форм організації дитячого життя, які властиві природі дитини. Завдання школи полягало у тому, щоб не загубити жодної дитини, дати можливість розквітнути кожній особистості, розвинути в ній усе краще, що закладено природою, зробити її життєвий шлях радісним і бадьорим. Великого значення при цьому В.Сухомлинський надавав особі педагога, завдяки якому школа здійснювала випереджальну функцію щодо розвитку самої дитини, що полягала у забезпеченні компонентів змісту освіти (креативного, когнітивного, етично-морального).

У дисертаційному дослідженні обґрунтовано, що педагогічна система В.Сухомлинського базувалася на трьох китах розробленої ним теорії - **“педагогіці оптимізму”, “педагогіці віри”, “педагогіці серця”**.

У ході дослідження нами вичленено чинники, які діють у процесі навчання й виховання на дитину за В.Сухомлинським. Це – **сім'я, родина** (ведуча роль відводиться материнській школі); **школа** (важливу роль відіграє особа вихователя); **колектив** (дитячий, підлітковий, юнацький); **середовище**; сама **особа вихованця** (через самовиховання) та його **духовне**

життя (інтелектуальні, моральні, естетичні цінності). Учитель у цій системі виступає диригентом, який повинен знати, що і від кого залежить у процесі творення Людини, вміти логічно аналізувати причинно-наслідкові зв'язки.

Проведене нами теоретичне дослідження дало можливість сформулювати такі **основні висновки**:

1. Дитинство, як узагальнююча абстракція, в сучасній філософській та психолого-педагогічній літературі використовується широко й багатоаспектно. Воно є історичним, культурним, соціальним, педагогічним, психологічним феноменом, кожен із яких має свою історію та специфіку розвитку. Дитинство виступає самоцінним, самостійним етапом життя людини, під час якого формуються внутрішні етичні норми, дитячий світогляд, базові життєві уявлення, моральні принципи, вперше пізнається навколишній світ, відбувається відкриття себе й оточуючих людей. Тому дитинство – не тільки продукт соціалізації, але й автономна реальність, своєрідна субкультура, яка має власну мову, структуру, функції, традиції.
2. Уявлення про дитинство еволюціонувало в процесі розвитку наук про людину; наукова філософська й педагогічна думка про природу дитини мала різновекторний характер – від пропагування ідей вільного виховання до ідеї жорсткої регламентації педагогічної дії; категорія “дитинство” у сучасному його розумінні з'явилася у ХІХ ст., а найбільш аргументований її аналіз здійснив В.Сухомлинський у 50-60 роках ХХ століття.
3. Кожен віковий період дитинства є незамінною ланкою неперервного розвитку людини, висуває й вирішує свої проблеми. Дитинство як період розгортається у часі, в кожному мить якого дитина не тотожна собі. Вона перебуває у постійній зміні, у постійному саморусі. Звідси важливість дитинства в житті людини полягає у тому, що розвитку особистості в ранні роки притаманний інтенсивний темп, який не властивий більш зрілим рокам. А тому в міру подорослішання людини відбувається не тільки фізичний зріст, піднесення психіки, зростання її духовних сил, але й гальмування, навіть втрата певних сприятливих внутрішніх умов, характерних для перших ступенів її життя.
4. Для В.Сухомлинського дитинство виступало унікальним періодом життя людини, коли формування особистості вступає у свідому фазу, причому не періодом підготовки дитини до життя, а особливою самоцінною фазою розвитку людини, коли визначається й формується фізичне, психічне, духовне здоров'я особистості. Тобто дитинство формує великі резерви для творчості та самовдосконалення у роки зрілості. У цьому його особлива цінність, і це повинно бути усвідомлено педагогічними працівниками.
5. Суть філософії дитинства за В.Сухомлинським полягає у пізнанні світу дитиною через пізнання самої себе (через свої емоції, відчуття, враження, переживання, тощо). Отже, дитина - саморозвиваюча система, а процес пізнання опирається на її власну активність та суб'єкт-суб'єктну взаємодію у педагогічному процесі. Звідси дитинство – “субстанція” пластична, відкрита, гнучка, безформна, але така, що легко приймає форму, яку задає культура та система освіти. Тобто – це динамічна система, яка знаходиться у постійному поступальному русі. Оскільки дитинству притаманна висока пластичність, допитливість, дослідницький характер діяльності (гра, навчання), могутня потреба у нових враженнях, емоційна й моральна реакція на події навколишнього світу, то програми навчання й виховання дитини повинні бути наповнені збагаченим пізнавальним змістом, носити дослідницький характер, враховувати психофізіологічні особливості дитини.
6. Школа, очолювана В.Сухомлинським, може служити моделлю школи ХХІ століття, в основу якої будуть покладені ідеї самоцінності дитинства, створення екологічного середовища для розвитку й самореалізації особистості, визнання специфічних особливостей дитинства, що підтверджується досвідом роботи сучасних шкіл.

Проведене нами дослідження філософії дитинства не претендує на повноту.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у вивченні раних періодів дитинства у становленні людини, філософії душі дитини, з'ясування ролі сімейного виховання у формуванні особистості в дитинстві.

Основний зміст дисертації відображений в наступних одноосібних публікаціях автора:

1. Опублікованих у наукових виданнях, перелік яких затверджено ВАК України:

- 1.1. Людина починається в дитинстві //Рідна школа. –1999. -№ 12. –С.73-74.
- 1.2. Василь Сухомлинський: гуманістичні та демократичні тенденції педагогіки ХХІ століття //Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи: Методол. семінар, 22 листоп. 2000 р.: Зб. Наук. праць. Вип. 3 /За заг. ред. В.Андрущенко. –К.: Знання, 2000. –С.339-342.
- 1.3. До питання розвитку філософії дитинства у педагогічній концепції В.О.Сухомлинського //Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова /Упор. П.В.Дмитренко, І.М.Ковчина, Н.М.Скоробогатько. –К.: НПУ, 1999. –Ч.3. –С.168-178.
- 1.4. Особливості процесу пізнання в дитинстві //Збірник наукових праць /Голов. ред. В.Г.Кузь. –К.: Науковий світ, 2000. –С.129-134.
- 1.5. Філософські основи взаємодії основних суб'єктів освіти в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського //Збірник наукових праць /Уман. держ. пед. ун-т. Павла Тичини /За ред. В.Г.Кузя. –К.: Знання, 1999. –С.74-77
- 1.6. Василь Сухомлинський та родинне виховання на сучасному етапі //Гуманізація навчально-виховного процесу у вищій школі: Наукові праці міжнародної науково-практичної конференції (27-29 вересня 1999 року) /Відповід. ред. Євтух М.Б., Сипченко В.І. –Слов'янськ: Слов'янський державний педінститут, 1999. –С.107-109.

2. В інших виданнях:

- 2.1. Філософські аспекти навчання і виховання в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського //Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції та 5-х Всеукраїнських педагогічних читань “Василь Сухомлинський і сучасність” /За загальною редакцією академіка АПН України О.Я.Савченко /ред. М.Я.Антонця, А.С.Бика, Т.В.Гришиної, Б.П.Хижняка; упор. М.Я.Антонця, А.С.Бика. –Київ-Кіровоград, 1998. –С.72-74.
- 2.2. Взгляды В.А.Сухомлинского на гуманизацию учебного процесса //Новаторство как традиция отечественной педагогики: Материалы Международной научно-практической конференции. –М.: Государственный научно-исследовательский институт семьи и воспитания, 1998. –С.144-146.
- 2.3. Дитинство в силовому полі особистісно зорієнтованого виховання //Проблеми національного виховання в системі неперервної освіти /Матеріали Третьої Міжнародної науково-практичної конференції. –Чернівці, 1999. –С.93-97.
- 2.4. Філософія виховання: сучасне і минуле //В.О.Сухомлинський і сучасні проблеми особистісно зорієнтованого виховання: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції /За ред. В.Г.Кузя. —.: Науковий світ, 2000. –С.59-62.
- 2.5. Врахування національного аспекту українського виховання при підготовці вчителів до здійснення національного виховання учнів //Формування творчої особистості вчителя національної школи ХХІ століття: Матеріали допов. Всеукр. наук.-практ. конф., 28-29 жовт. 1999 р. /Ред. кол.: В.Г.Кузь (гол. ред.) та інші. –К.: Науковий світ, 2000. –С.58-59.
- 2.6. Дитина – центр навчально-виховного комплексу “школа – дитячий садок” //Наукові основи організації педагогічного процесу в навчально-виховному закладі “школа – дитячий садок”: Монографія /Гол. ред. В.Г.Кузь. –К.: Наук. світ, 2001. –С.61-67.
- 2.7. Категорія дитинство у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського //Вісник наукової

лабораторії “Василь Сухомлинський і школа ХХІ століття”. Вип. 2 /За ред. В.Г.Кузя.
–Умань, 2000. – С.39-45

- 2.8. Про роль біологічного фактора в розумінні сутності дитячої природи //Вісник наукової лабораторії “Василь Сухомлинський і школа ХХІ століття”. Вип. 3 /За ред. В.Г.Кузя.
–Умань, 2001. – С.18-21

АНОТАЦІЯ

Кочубей Т.Д. Філософія дитинства в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського.
–Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України, м.Київ, 2001.

Дисертаційне дослідження присвячене аналізу сучасних філософських та психолого-педагогічних знань про феномен “дитинство” та висвітленню проблеми філософії дитинства у педагогічній спадщині В.Сухомлинського. Три розділи дисертації дають уявлення про сутнісно-цільові ознаки дитинства як педагогічної категорії, змістове навантаження та методологічний аналіз феномена “дитинство”. Прослідковано генезу проблеми філософії дитинства у філософських та педагогічних системах, розкрито різні підходи до проблеми періодизації дитинства у людинознавчих науках, зроблено спробу дати визначення поняття “філософії дитинства” як педагогічної категорії та нового напрямку філософсько-педагогічних учень. Проаналізовано теоретико-практичний досвід педагога-мислителя та його погляди на природу дитини, шляхи розв’язання проблеми створення умов для розвитку дитинства педагогічним колективом Павлівської школи. Досліджено та обґрунтовано важливість періоду дитинства для розвитку нервової системи, мислення, формування світогляду дитини. Показано можливості творчого використання ідей філософії дитинства у практиці діяльності сучасних сільських шкіл. Розроблено авторську модель школи за В.Сухомлинським як екологічного середовища дитинства та розвитку дитини.

Ключові слова: дитинство, філософія дитинства, дитина.

АННОТАЦИЯ

Кочубей Т.Д. Философия детства в педагогическом наследии В.А.Сухомлинского.
–Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. Центральный институт последипломного педагогического образования АПН Украины, г.Киев, 2001.

Диссертационная работа посвящена раскрытию сущности феномена детства, особенностей современных философских, психологических и педагогических знаний о категории "детство". Рассматривается состояние проблемы философии детства в философских и педагогических системах, анализируется теоретическое и практическое наследие В.Сухомлинского по исследуемой проблеме, вычленяются характерные особенности детства. Три раздела диссертации дают представление о сущностно-целевых признаках детства как педагогической категории, смысловом содержании этого феномена. Осуществлен категориальный и методологический анализ категории "детство", прослежен генезис проблемы философии детства в философских и педагогических системах, раскрыты различные подходы к проблеме периодизации детства в человековедческих науках, сделана попытка дать определение "философии детства" как направления философско-педагогических учений. Проанализирован теоретико-практический опыт педагога-мыслителя и его взгляды на природу ребенка, пути решения проблемы создания экологических условий для развития детства педагогическим коллективом Павлышской

школы. Показаны возможности использования идей философии детства в практике деятельности современных сельских школ. Разработана авторская модель школы как экологической среды пребывания детства и развития ребенка (по В.Сухомлинскому).

В диссертационной работе подчеркивается, что дефиниция "детство", как обобщающий термин, используется широко и многоаспектно. Это обусловлено тем, что "детство" как абстракция имеет несколько определений, которые по существу отличаются друг от друга по смысловому содержанию, но вместе дают целостное понимание категории "детство".

Показаны подходы различных наук к изучению и пониманию феномена детства. С точки зрения современной психолого-педагогической науки детство выступает самоценным периодом, а не подготовкой ребенка к жизни, сохраняет развивающую тенденцию.

В работе доказано, что детство – динамическая система, на которую воздействует не только общая культура общества, но и педагогическая. Это период интенсивного влияния взрослых на детей через институт семейного воспитания и институты социальной системы обучения и воспитания ребёнка, период адаптации индивида к жизни, овладение им социальными нормами.

Выяснено, что в отличие от многих учёных (педагогов, психологов, философов), В.Сухомлинский как практик и теоретик рассматривал детство как единую многогранную систему, которая определяет начальный этап становления личности и проявляется в пяти измерениях: детство как возрастной период жизни человека; детство как особенный, неповторимый, своеобразный мир и образ бытия ребёнка в нём; детство (мир детства) как совокупность детей определённого возраста; детство как мир отношений взрослых и детей; детство как среда, в которой приходится работать учителю. Такой экологической средой детства выступала школа. Чтобы учебно-воспитательный процесс в школе давал положительные результаты, все пять измерений должны рассматриваться как единое целое. Характеризуется определение В.Сухомлинским понятия "детство", раскрыта природа этого феномена.

Подчеркивается, что педагог из Павлыша пришёл к выводу, что в детском возрасте не обязательно рассчитывать на естественный ход событий, поскольку функции мозга можно и необходимо целенаправленно развивать, принимая во внимание его пластичность и потенциальные возможности; во-вторых, большая продолжительность детства у человека (по сравнению с другими представителями животного мира) расширяет возможности для обучения и воспитания, развития и укрепления нервной системы, что обеспечивает ей жизнедеятельность.

Выяснено, что детство он рассматривал как первооснову человека, период начала отсчёта жизни. Оно имеет своё измерение красоты, добра и зла, своё измерение и своё восприятие времени, свою эмоциональную и моральную реакцию на окружающую действительность, свою особенность мышления. Характерными чертами его есть непосредственность, открытость миру, гибкость возможностей и форм, большая пластичность, которая открывает возможности для интенсивного обучения и воспитания. Детство – наиболее насыщенный период, заполненный событиями, впечатлениями, постоянным усовершенствованием и ростом.

Доказано, что педагогическая система В.Сухомлинского базировалась на трёх китах разработанной им теории: "педагогике оптимизма", "педагогике веры", "педагогике сердца". Доказано также, что его система может служить моделью школы XXI столетия, в основу которой будут положены идеи самоценности детства, создания экологической среды для развития и самореализации личности, признание специфических особенностей детства.

Ключевые слова: детство, философия детства, ребенок.

ANNOTATION

Kochubey T.D. The philosophy of childhood in the pedagogical works by Sykhomlynskiy. - Manuscript.

The dissertation is submitted for the degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.01. – General Pedagogics and the History of Pedagogics. Central Institute of Post-graduate Pedagogical Education of the Ukrainian Academy of Pedagogical Sciences, Kyiv, 2001.

The dissertation analyses modern philosophical psychological and pedagogical studies of the phenomenon of childhood and the reflection of the issue of the philosophy of childhood in pedagogical works by V.Sykhomlynskiy. The three chapters of the dissertation give an idea of the essence and aims characteristics of childhood as a pedagogical category, the content and methodological analysis of the phenomenon of childhood. The genesis of the issue of the philosophy of childhood in philosophical and pedagogical systems is retraced, various approaches to the problem of childhood period in humane studies are reflected. An attempt to give a definition of the notion of “the philosophy of childhood” as a pedagogical category and a new trend in the philosophical and pedagogical studies is made. The theoretical and practical experience of the pedagogue-thinker and his views on the child's nature, the ways of solving the problems of creating ecological conditions for the childhood development by the teaching staff of Pavlysh school are analysed. The importance of a childhood period for the development of the nervous system, child`s thinking and the formation of the child`s world-outlook is investigated and well-grounded. The possibility of the creative use of the idea of the philosophy of childhood for practical activities in current country schools is proved. Author school models according to V.Sukhomlynskiy as ecological environment of childhood and child's development are elaborated.

Key words: the childhood, the philosophy of childhood, the child.